
MONOGRAFIE PRAWNICZE

OSOBOWOŚĆ PRAWNA
JEDNOSTEK
SAMORZĄDU
TERYTORIALNEGO

ADAM DOLIWA

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

ADAM DOLIWA • OSOBOWOŚĆ PRAWNA JEDNOSTEK
SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

Piotr Stępiak

**ŚRODKI PENALNE WE FRANCJI I POLSCE. DOKTRYNA,
LEGISLACJA, PRAKTYKA**

Leszek Wilk

HAZARD. STUDIUM KRYMINOLOGICZNE I PRAWNE

Bronisław Bartusiak

KARA ŚMIERCI W ŚWIETLE SPORU O RACJONALIZACJĘ KARY

Arkadiusz Michalak

**INTERES PUBLICZNY I JEGO ODDZIAŁYWANIE
NA POWSTANIE, TREŚĆ I WYKONYWANIE PRAW
WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ**

Katarzyna Witkowska-Rozpara

**PRZESTĘPCZOŚĆ, ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU
A POLITYKA KARNA**

Marcin Adamczyk

**ŚWIADEK KORONNY. ANALIZA PRAWNO-
-KRYMINALISTYCZNA**

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

OSOBOWOŚĆ PRAWNA
JEDNOSTEK
SAMORZĄDU
TERYTORIALNEGO

ADAM DOLIWA

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2012

Wydawca: Natalia Adamczyk

Recenzja naukowa: prof. dr hab. Teresa Mróz

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet w Białymstoku

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2012**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-4400-3

ISBN e-book 978-83-255-4401-0

Spis treści

Wykaz skrótów	XI
Bibliografia	XIII
Wprowadzenie	1
Rozdział I. Osobowość prawna gminy, powiatu i samorządu województwa jako istota pojęcia jednostki samorządu terytorialnego	19
1. Samorząd terytorialny jako instytucja prawna	19
1.1. Istota i funkcje samorządu terytorialnego	19
1.2. Podmiot samorządu terytorialnego	25
1.3. Przedmiot samorządu terytorialnego	27
2. Pojęcie jednostki samorządu terytorialnego	32
3. Gminy, powiaty i samorządy województw jako rodzaje jednostek samorządu terytorialnego	40
4. Jednostka samorządu terytorialnego a wspólnota samorządowa	48
4.1. Definicja i kwestia przydatności pojęcia prawnego wspólnoty samorządowej	48
4.2. Funkcje pojęcia wspólnoty samorządowej	53
4.3. Interes publiczny wspólnoty samorządowej	59
5. Znaczenie konstytucjonalizacji osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	63
6. Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego a konstrukcja podmiotowości prawnej państwa	74
6.1. Relacje między podmiotowością prawną jednostek samorządu terytorialnego i państwa	74
6.2. Instytucja Skarbu Państwa a osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego	80
7. Podsumowanie	88

Rozdział II. Samodzielność i prawne upodmiotowienie jednostek samorządu terytorialnego w perspektywie prawnoporównawczej	91
1. Modele i systemy samorządu terytorialnego w doktrynie i prawie państw europejskich	91
2. Zasady Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego a osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego....	96
3. Podmiotowość i samodzielność samorządu terytorialnego w Europie Zachodniej.....	102
3.1. Anglia	102
3.2. Niemcy.....	104
3.3. Szwajcaria i Austria.....	116
3.4. Francja	119
3.5. Belgia i Holandia.....	123
3.6. Szwecja i Dania.....	126
4. Podmiotowość i samodzielność jednostek samorządu terytorialnego w Europie Środkowej i Wschodniej.....	129
4.1. Węgry, Bułgaria i Rumunia	129
4.2. Czechy i Słowacja.....	132
4.3. Litwa, Łotwa i Estonia.....	135
4.4. Ukraina, Rosja i Białoruś.....	138
5. Podsumowanie	142
Rozdział III. Osobowość a podmiotowość prawna jednostek samorządu terytorialnego	145
1. Pojęcie i znaczenie podmiotu prawnego i podmiotowości prawnej.....	145
2. Podmiotowość cywilnoprawna	150
2.1. Istota i zakres podmiotowości prawa cywilnego	150
2.2. Autonomiczność podmiotów prawa cywilnego	158
3. Podmiotowość administracyjnoprawna.....	163
4. Osoba prawna jako podmiot prawny.....	167
4.1. Teoretyczne koncepcje osoby prawnej (teorie negujące realny byt osoby prawnej i teorie substratu).	167
4.2. Metody konstruowania osobowości prawnej (metoda ogólnego formułowania cech osoby prawnej i formalna metoda regulacji osób prawnych).....	176
5. Złożona podmiotowość i jednolita osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego.....	178

5.1. Status podmiotowy jednostek samorządu terytorialnego w kontekście wyróżnienia pojęcia prawa publicznego i prywatnego	178
5.2. Normatywny charakter osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	185
5.3. Zakres podmiotowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	190
6. Podsumowanie	213
Rozdział IV. Ustrój wewnętrzny i działanie jednostek samorządu terytorialnego jako osób prawnych	217
1. Tworzenie, łączenie, podział i zniesienie jednostek samorządu terytorialnego a ich osobowość prawna	217
2. Pojęcie i podstawy prawne regulacji ustroju wewnętrznego jednostek samorządu terytorialnego jako osób prawnych	222
3. Substrat osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	228
3.1. Korporacyjny i terytorialny charakter osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	228
3.2. Beneficjent prawnego upodmiotowienia w postaci osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego	241
4. Organy jednostek samorządu terytorialnego	243
4.1. Charakter prawny i funkcje organów jednostek samorządu terytorialnego	243
4.2. Organy poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego i ich charakter prawny	254
4.3. Podmiotowość prawna jednostki samorządu terytorialnego a kompetencje jej organów	260
5. Pozostałe elementy ustroju wewnętrznego jednostki samorządu terytorialnego	268
5.1. Nazwa i siedziba	268
5.2. Urząd jednostki samorządu terytorialnego	269
5.3. Gminne, powiatowe i wojewódzkie jednostki organizacyjne	270
5.4. Gminne jednostki pomocnicze	273
6. Działanie i reprezentacja jednostek samorządu terytorialnego	278
6.1. Działanie jednostek samorządu terytorialnego w kontekście pojęcia reprezentacji osoby prawnej	278

6.2. Publicznoprawne i prywatnoprawne formy działania jednostek samorządu terytorialnego. Problematyka umowy administracyjnej (publicznoprawnej)	284
6.3. Działanie i reprezentacja jednostek samorządu terytorialnego w sferze <i>dominium</i>	296
6.4. Działanie i reprezentacja jednostek samorządu terytorialnego w sferze <i>imperium</i>	303
7. Podsumowanie	311
Rozdział V. Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa prywatnego	313
1. Uwagi ogólne o elementach konstrukcyjnych osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa cywilnego	313
2. Zdolności jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa cywilnego	316
2.1. Zdolność prawna	316
2.2. Zdolność do czynności prawnych	320
2.3. Zdolność deliktowa	323
2.4. Zdolność sądowa i procesowa	324
3. Odrębność majątkowa jednostek samorządu terytorialnego (zdolność do posiadania praw majątkowych i rozporządzania nimi)	326
3.1. Charakter i funkcje mienia jednostek samorządu terytorialnego	326
3.2. Zasady gospodarowania mieniem jednostek samorządu terytorialnego	336
4. Prawa podmiotowe jednostek samorządu terytorialnego do dóbr osobistych i innych dóbr niematerialnych	341
4.1. Konstrukcja prawna i funkcje dóbr osobistych jednostek samorządu terytorialnego	341
4.2. Dobra niematerialne jednostek samorządu terytorialnego i ich ochrona	349
5. Prywatnoprawna działalność gospodarcza jednostek samorządu terytorialnego	353
5.1. Działalność gospodarcza jednostek samorządu terytorialnego jako część gospodarki komunalnej	353
5.2. Formy organizacyjne działalności gospodarczej jednostek samorządu terytorialnego	362
5.3. Dopuszczalność działalności gospodarczej jednostek samorządu terytorialnego	366

6. Cywilnoprawna odpowiedzialność majątkowa jednostek samorządu terytorialnego.....	372
6.1. Istota i podstawy prawne odpowiedzialności cywilnej jednostek samorządu terytorialnego	372
6.2. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu władzy publicznej.....	374
6.3. Odpowiedzialność majątkowa za działania niewładcze.....	380
7. Podsumowanie	382
Rozdział VI. Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa publicznego	385
1. Teorie samorządu terytorialnego i ich wpływ na rozumienie osobowości prawnej jego jednostek w zakresie prawa publicznego	385
1.1. Ewolucja poglądów na istotę samorządu terytorialnego.....	385
1.2. Prawnonaturalna teoria samorządu terytorialnego.....	386
1.3. Społeczna teoria samorządu terytorialnego	388
1.4. Państwowa teoria samorządu terytorialnego.....	389
2. Determinanty osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa publicznego.....	394
2.1. Zasada legalizmu (w warunkach państwa prawnego)..	394
2.2. Zasada państwa unitarnego.....	396
2.3. Decentralizacja administracji publicznej.....	403
2.4. Zasada subsydiarności władzy publicznej.....	411
2.5. Sądowa ochrona samodzielności jednostek samorządu terytorialnego.....	415
3. Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego a ich podmiotowość administracyjna.....	425
4. Atrybuty osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa publicznego.....	431
4.1. Publiczne prawa podmiotowe jednostek samorządu terytorialnego.....	431
4.2. Wykonywanie zadań publicznych w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.....	442
4.3. Udział w sprawowaniu władzy publicznej.....	454
4.4. Prawo i zdolność do współdziałania w zakresie wykonywania zadań publicznych.....	463

Spis treści

5. Gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego a jej osobowość prawna w zakresie prawa publicznego	465
6. Funkcjonalny charakter osobowości prawnej jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prawa publicznego	469
7. Podsumowanie	485
Podsumowanie i wnioski końcowe	489
Indeks rzeczowy	509

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

EKSL	Europejska Karta Samorządu Lokalnego sporządzona w Strasburgu 15.10.1985 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 607 ze zm.)
FinPublU	ustawa z 27.8.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 157, poz. 1240 ze zm.)
GospKomU	ustawa z 20.12.1996 r. o gospodarce komunalnej (t.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 45, poz. 236 ze zm.)
GospNierU	ustawa z 21.8.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zm.)
KC.....	ustawa z 23.4.1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
Konstytucja kwietniowa	ustawa konstytucyjna z 23.4.1935 r. (Dz.U. Nr 30, poz. 227)
Konstytucja marcowa	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17.3.1921 r. (Dz.U. Nr 44, poz. 267 ze zm.)
Konstytucja PRL	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 22.7.1952 r. (t.j. Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
KPC.....	ustawa z 17.11.1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KSH.....	ustawa z 15.9.2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.)
Mała Konstytucja.....	ustawa z 17.10.1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426 ze zm.)
PPU	ustawa z 25.9.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (t.j. Dz.U z 2002 r. Nr 112, poz. 981 ze zm.)
PrSpółdz.....	ustawa z 16.9.1982 r. - Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm.)

Wykaz skrótów

PrUpN.....	ustawa z 28.2.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361 ze zm.)
SamGminU.....	ustawa z 8.3.1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.)
SamPowU.....	ustawa z 5.6.1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.)
SamWojU.....	ustawa z 5.6.1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 ze zm.)

2. Organy orzekające

NSA.....	Naczelny Sąd Administracyjny
SN.....	Sąd Najwyższy
WSA.....	Wojewódzki Sąd Apelacyjny

3. Czasopisma i publikacje

OSNC.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSS.....	Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych
PiP.....	Państwo i Prawo
ST.....	Samorząd Terytorialny
Wok.....	Wokanda

Bibliografia

- Adamiak B.*, Statut gminy, ST 1993, Nr 7-8
- Adamiak B.*, Tok instancji przed organami samorządu terytorialnego, ST 1991, Nr 9
- Adamiak B., Borkowski J.*, Instytucje prawne sądowej ochrony samodzielności gminy, ST 1991, Nr 1-2
- Adamiak J.*, Samorząd terytorialny i jego rola w rozwoju regionalnym i lokalnym, [w:] *W. Kosiedowski* (red.), Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki, Toruń 2001
- Agopszowicz A.*, Jeszcze o sądowej ochronie samodzielności gmin, *Człowiek i Środowisko* 1992, Nr 1-2
- Agopszowicz A.*, Zarys prawa samorządu terytorialnego, Katowice 1991
- Agopszowicz A., Ciepela M.*, Wolność gospodarcza jednostek samorządu terytorialnego jako kwestia otwarta, [w:] *L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar* (red.), Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, Kraków 2005
- Agopszowicz A., Gilowska Z.*, Ustawa o gminnym samorządzie terytorialnym. Komentarz, Warszawa 1999
- Agopszowicz A., Gilowska Z., Taniewska-Peszko M.*, Prawo samorządu terytorialnego w zarysie, Katowice 1999
- Ajnenkiel A.*, Konstytucje Polski 1791-1997, Warszawa 2001
- Albrecht E.*, Das System der Kommunalen Selbstverwaltung in Deutschland unter Berücksichtigung europarechtlicher Vorgaben, [w:] *M. Woźniak, J. Ryszka* (red.), Prawnoadministracyjne regulacje samorządności i zarządzania państwem w Unii Europejskiej, Opole 2006
- Aleksandrowa T. A.*, Sytuacja gospodarcza i finansowa samorządu lokalnego w warunkach kryzysu. Możliwości władzy samorządowej w zakresie zarządzania finansami i majątkiem municypalnym (na przykładzie Chabarowska), [w:] *S. Rączkowski* (red.), Rola samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarczym Polski i Rosji, Warszawa 1998
- Augustyniak M.*, Status prawny jednostki pomocniczej gminy w sferze prawa prywatnego, *Administracja. Teoria - dydaktyka - praktyka* 2008, Nr 3
- Augustyniak M.*, Jednostki pomocnicze gminy, Warszawa 2010
- Augustyniak M., Chmielnicki P.*, Tworzenie, organizacja wewnętrzna i funkcjonowanie jednostek pomocniczych gminy, Warszawa 2011
- Bagińska E.*, Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej, Warszawa 2006

- Baldersheim H.*, Samorządy lokalne krajów skandynawskich w okresie przejściowym: od wolnych gmin do wolnego wyboru? ST 1994, Nr 1–2
- Balaban A.*, Polskie problemy ustrojowe (Konstytucja, źródła prawa, samorząd terytorialny, prawa człowieka), Kraków 2003
- Banasiniński C., Kulesza M., Szafranski D.*, Ustawa o gospodarce komunalnej. Komentarz i przepisy towarzyszące, Warszawa 1997
- Banasiniński C.*, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego dotyczące samorządu terytorialnego po roku obowiązywania Konstytucji RP, ST 1998, Nr 12
- Banasiniński C., Wiktorowska A.*, Pozycja prawna wojewody w świetle projektów województwa samorządowego (głos w dyskusji), ST 1997, Nr 1–2
- Banaszak B.*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009
- Banaszak B.*, Reprezentacja, [w:] *U. Kalina-Prasznic* (red.), Mała encyklopedia prawa, Warszawa 2005
- Banaszczyk Z., Granecki P.*, O istocie należytej staranności, Pal. 2002, Nr 7–8
- Bandarzewski K.*, Prywatyzacja zadań publicznych, [w:] *J. Zimmermann* (red.), Koncepcja systemu prawa administracyjnego, Warszawa 2007
- Bandarzewski K.*, Wieloszczeblowość samorządu terytorialnego i jego komplementarność w ujęciu konstytucji, ustawodawstwa i orzecznictwa, [w:] *P. Sarnecki* (red.), Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka, Warszawa 2005
- Bandarzewski K., Chmielnicki P., Dobosz P., Kisiel W., Kryczko P., Mączyński M., Płażek S.*, Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym, Warszawa 2004
- Bandarzewski K., Chmielnicki P., Kisiel W.*, Prawo samorządu terytorialnego w Polsce, Warszawa 2006
- Bandarzewski K., Chmielnicki P., Mączyński M., Płażek S.*, Jednostki pomocnicze gminy, Kraków 2002
- Bar L.*, Władcze działania w gospodarce rynkowej (Rozważania wstępne), PiP 1991, Nr 12
- Barański M.*, Publiczny charakter władzy lokalnej. Przedmiot, struktura, zakres, [w:] *S. Wróbel* (red.), Władza polityczna. Koncepcje i ujęcie zjawiska, Katowice 1997
- Barański M.*, Rozwój samorządu terytorialnego w Polsce w świetle procesów integracyjnych w Europie, [w:] *M. Barański* (red.), Samorząd – Rozwój – Integracja, Katowice 2003
- Barański M.* (red.), Władza państwowa i administracja publiczna w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, Toruń 2007
- Barański M., Kantyka S., Kubas S., Kuś M.*, Samorząd terytorialny i wspólnoty lokalne, Warszawa 2007
- Barański M., Stolarczyk M.* (red.), Władze lokalne i regionalne w warunkach globalizacji, Katowice 2003
- Bąkiewicz M.*, Samorząd terytorialny i administracja państwowa w Federacji Rosyjskiej, ST 2004, Nr 6

- Becker B., Tkaczyński J. W.*, Federalna konstrukcja administracji na przykładzie Niemiec, USA oraz Unii Europejskiej. Analiza porównawcza, ST 1997, Nr 11
- Becker E.*, Kommunale Selbstverwaltung, [w:] *K. Beltermann, H. C. Nipperdey*, Grundrechte t. IV/2, 1962
- Beksta A., Petkevicius A.*, Local Government in Lithuania, [w:] *T. M. Horvath* (red.), Decentralization: Experiments and Reforms, Budapest 2000
- Bieniek G.*, W sprawie reprezentacji gminy jako osoby prawnej, Rejent 2003, Nr 2
- Bieniek G., Pietrkowski H.*, Reprezentacja Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego, Warszawa 2010
- Biernat S.*, Prywatyzacja zadań publicznych, Kraków 1994
- Bigo T.*, Związki publiczno-prawne w świetle ustawodawstwa polskiego, Warszawa 1928
- Bitner M.*, Udzielanie poręczeń i gwarancji przez jednostki samorządu terytorialnego – zagadnienia publicznoprawne, ST 2008, Nr 10
- Bitner M., Kulesza M.*, Zasada legalizmu a zdolność kontraktowa jednostek samorządu terytorialnego, ST 2009, Nr 6
- Błok Z.*, Władza lokalna, [w:] *R. Cichocki* (red.), Podmiotowość społeczności lokalnych, Poznań 1996
- Błaszczak Ł.*, Podmiotowość procesowa jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi oraz innych struktur organizacyjnych z perspektywy art. 64 k.p.c., [w:] *E. Gntewek* (red.), Podmiotowość cywilnoprawna w prawie polskim. Wybrane zagadnienia, AUWr No 3048, Prawo CCCIV, Wrocław 2008
- Błaś A.*, Administracja publiczna w warunkach gospodarki rynkowej, [w:] *A. Błaś, K. Nowacki* (red.), Współczesne europejskie problemy prawa administracyjnego i administracji publicznej, AUWr No 2770, Prawo CCXCV, Wrocław 2005
- Błaś A.*, Formy działania administracji w warunkach prywatyzacji zadań publicznych, [w:] Administracja i prawo administracyjne u progu trzeciego tysiąclecia. Materiały konferencji naukowej Katedr Prawa i Postępowania Administracyjnego, Łódź 2000
- Błaś A.*, Funkcje osobowości prawnej gminy i związku komunalnego, [w:] *A. Błaś* (red.), Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej, Przegląd Prawa i Administracji, t. XXXV, Wrocław 1996
- Błaś A.*, Granice prywatyzacji zadań publicznych w państwie prawa, [w:] *S. Michałowski* (red.), Samorząd terytorialny III Rzeczypospolitej. Dziesięć lat doświadczeń, Lublin 2002
- Błaś A.*, Prawna podmiotowość powiatu, [w:] *J. Boć* (red.), Powiat. Z teorii. Kompetencje. Komentarz, Wrocław 2001
- Błaś A., Boć J.*, Umowy publicznoprawne, [w:] *J. Boć* (red.), Prawo administracyjne, Wrocław 2005

- Boć J.*, Administracja publiczna w postanowieniach Konstytucji, [w:] *S. Dolata* (red.), *Funkcjonowanie samorządu terytorialnego – diagnozy i perspektywy*, Opole 1997
- Boć J.*, Autonomia gminna (samorząd gminny) w Belgii, ST 1992, Nr 3
- Boć J.*, Gmina w Belgii, Wrocław 1993
- Boć J.* (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998
- Boć J.*, O umowie administracyjnoprawnej, [w:] *J. Boć, L. Dziewięcka-Bokun* (red.), *Umowy w administracji*, Wrocław 2008
- Boć J.*, Pięć podstawowych problemów samorządu terytorialnego, [w:] *A. Błaś* (red.), *Studia nad samorządem terytorialnym*, Wrocław 2002
- Boć J.*, Powiat w państwie. Kwestie wybrane, [w:] *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Prof. zw. dra hab. Józefa Filipka*, Kraków 2001
- Boć J.* (red.), *Powiat. Z teorii. Kompetencje. Komentarz*, Wrocław 2001
- Boć J.* (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 1998
- Boć J.*, *Żałożenia badawcze struktur administracji publicznej*, [w:] *J. Zimmermann* (red.), *Koncepcja systemu prawa administracyjnego*, Warszawa 2007
- Bogus A., Szablewski A. T., Wojciechowski E.*, *Przedsiębiorstwo użyteczności publicznej w systemie gospodarki samorządowej*, [w:] *E. Denek* (red.), *Ekonomiczno-finansowe uwarunkowania samorządu terytorialnego*, Poznań 1992
- Bokszczanin I.*, *Samorząd terytorialny w Republice Włoskiej*, [w:] *L. Rajca* (red.), *Samorząd terytorialny w Europie zachodniej*, Warszawa 2010
- Borkowski J.*, *Zagadnienie kompetencji ogólnej i szczegółowej*, SP 1971, Nr 31
- Boryś W.*, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005
- Bosiacki A.*, *Od naturalizmu do etatyzmu. Doktryny samorządu terytorialnego Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Warszawa 2006
- Breczko A.*, *Podmiotowość prawna człowieka w warunkach postępu biotechnomedycznego*, Białystok 2011
- Breyer S.*, *Z ogólnej problematyki ograniczeń własności nieruchomości*, *Nowe Prawo* 1972, Nr 1
- von Brinz A.*, *Lehrbuch der Pandekten*, 1857
- Brzozowska A.* (red.), *Związki bliźniacze. Współpraca międzynarodowa samorządów lokalnych*, Poznań 1998
- Bukowski Z., Jędrzejewski T., Rączka P.*, *Ustrój samorządu terytorialnego*, Toruń 2005
- Budzisz R.*, *Doskonalenie modelu organu wykonawczego gminy w prawie polskim*, Warszawa 2010
- Budzisz R.*, *Kilka uwag w dyskusji nad modelem organu wykonawczego w gminie*, ST 2007, Nr 1-2
- Byjoch K., Redel S.*, *Prawo gospodarki komunalnej*, Warszawa 2000

- Byjoch K., Sulimierski J., Tarno J. P.*, Samorząd terytorialny po reformie ustrojowej państwa, Warszawa 2000
- Calzoni G.*, Od systemu scentralizowanego zarządzania regionów do systemu samorządów terytorialnych w krajach postkomunistycznych. Przypadek Polski, RPEiS 1994, Nr 2
- Catus A.*, Problematyka prawna Skarbu Państwa, Biuletyn Rady Legislacyjnej 1995, Nr 6
- Chełmińska M.*, Ramy funkcjonowania administracji lokalnej w Danii i Holandii, Warszawa 1995
- Chmaj M.* (red.), Leksykon samorządu terytorialnego, Warszawa 1999
- Chmaj M., Żmigrodzki M.*, Wprowadzenie do teorii polityki, Lublin 1995
- Chmielnicki P.*, Akty nadzoru nad działalnością samorządu terytorialnego w Polsce, Warszawa 2006
- Chmielnicki P.*, „Istotna część zadań publicznych” i zasada subsydiarności jako konstytucyjne dyrektywy określające zakres działania samorządu terytorialnego i ich realizacja w ustawodawstwie i orzecznictwie, [w:] *P. Sarnecki* (red.), Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka, Warszawa 2005
- Chmielnicki P.*, Problem regulacji ustroju jednostek samorządu terytorialnego za pomocą aktów wewnętrznych (z uwzględnieniem postanowień europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego), [w:] *Z. Janku, Z. Leoński, M. Szewczyk, M. Waligórski, K. Wojtczak* (red.), Europeizacja polskiego prawa administracyjnego, Wrocław 2005
- Chmielnicki P.*, Reprezentacja jednostek samorządu terytorialnego w obrocie cywilnym, ST 1999, Nr 12
- Chmielnicki P.*, Świadczenie usług przez samorząd terytorialny w Polsce. Zagadnienia ustrojowoprawne, Warszawa 2005
- Chmielnicki P.*, W sprawie pojęcia „materia statutowa”, ST 2003, Nr 12
- Chmielnicki P.*, Zakłady administracyjne w Polsce. Ustrój wewnętrzny, Warszawa 2008
- Chmielnicki P.*, Zdolność sądowa jednostek samorządu terytorialnego, ST 1999, Nr 6
- Chmielnicki P.*, Zwrot majątku likwidowanych związków komunalnych jako przykład szczególnej ochrony mienia publicznego, [w:] *S. Michałowski* (red.), Samorząd terytorialny III Rzeczypospolitej. Dziesięć lat doświadczeń, Lublin 2002
- Chmielnicki P.* (red.), Komentarz do ustawy o samorządzie województwa, Warszawa 2005
- Chmielnicki P.* (red.), Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym, Warszawa 2007
- Chomka M.*, Osobowość prawna a osobowość publicznoprawna, AUWr PPIA 2004, Nr 62
- Choraży K.*, Ewolucja pozycji prawnej regionów we Francji, Lublin 1986
- Choraży K.*, Nadzór nad samorządem terytorialnym we Francji, ST 1995, Nr 9
- Choraży K.*, Zagadnienia ustroju lokalnego Francji, Lublin 1998

- Chróścielewski W.*, Imperium a gestia w działaniach administracji publicznej. (W świetle doktryny i zmian ustawodawczych lat 90-tych), PiP 1995, Nr 6
- Ciapała J.*, Konstytucyjny status samorządu terytorialnego, [w:] *M. Ofiarska, J. Ciapała* (red.), *Zarys prawa samorządu terytorialnego*, Poznań 2001
- Cieślak Z.*, Umowa administracyjna w państwie prawa, Kraków 2004
- Clarke M., Davies H.*, Samorząd lokalny: cele i praktyka, [w:] *P. Swianiewicz* (red.), *Wartości podstawowe samorządu terytorialnego i demokracji lokalnej*, Warszawa 1997
- Complak K.*, Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP, AUWr No 2956, Prawo CCCI, Wrocław 2007
- Czachórski W.*, Dobra osobiste i ich ochrona *de lege ferenda* w prawie cywilnym, [w:] *S. Sottysiński* (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy)*. Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego, Poznań 1990
- Czarnik Z.*, Glosa do uchwały SN z 4.2.1993 r. (III AZP 35/92), ST 1994, Nr 4
- Czarnik Z.*, Nabycie mienia komunalnego z mocy prawa, Lublin 2000
- Czarnik Z.*, Nabycie mienia przez województwo, ST 1999, Nr 4
- Czarnow S.*, Działalność gospodarcza jednostek samorządu terytorialnego, ST 2007, Nr 10
- Czarnow S.*, Kontrasygnata – martwa instytucja? *Finanse Komunalne* 2010, Nr 11
- Czarnow S.*, Komunalna działalność gospodarcza a zadania publiczne samorządu terytorialnego, ST 2002, Nr 10
- Czarnow S.*, Pojęcie współpracy transgranicznej, ST 1999, Nr 1–2
- Czarnow S.*, Samorządowe osoby prawne – perspektywa nowej regulacji, ST 2009, Nr 7–8
- Czarny P.*, Konstytucyjna koncepcja gminy i jej realizacja w ustawodawstwie i orzecznictwie, [w:] *P. Sarnecki* (red.), *Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka*, Warszawa 2005
- Czarny P.*, O pojęciu ustawowego składu rady. Uwagi na tle orzecznictwa sądowego, ST 1993, Nr 1–2
- Czarny P., Naleziński B.*, *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, Warszawa 2004
- Czepita S., Kuniewicz Z.*, W sprawie cywilnoprawnej reprezentacji gminy przez pełnomocnika, [w:] *M. Zieliński* (red.), *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa*. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemiałłana, Szczecin 2005
- Czyż A.*, Samorząd terytorialny na Litwie, ST 2007, Nr 9
- Czyż A.*, Samorząd terytorialny na Węgrzech, ST 2007, Nr 1–2
- Dadańska K. A.*, *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006
- Dąbek D.*, Decentralizacja funkcji prawotwórczych a jedność i jednolitość systemu prawa, [w:] *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego*. Księga jubileuszowa Prof. zw. dra hab. Józefa Filipka, Kraków 2001

- Dąbek D.*, Działalność prawotwórcza samorządu terytorialnego. Dziesięć lat doświadczeń, [w:] *S. Michałowski* (red.), Samorząd terytorialny III Rzeczypospolitej. Dziesięć lat doświadczeń, Lublin 2002
- Dąbek D.*, Prawo miejscowe samorządu terytorialnego, Bydgoszcz–Kraków 2004
- Dąbek D.*, Sądowa ochrona samodzielności samorządu terytorialnego w zreformowanym systemie ustrojowym – 10 lat doświadczeń, [w:] *J. Parchomiuk, B. Uljasz, E. Kruk* (red.), Dziesięć lat reformy ustrojowej administracji publicznej w Polsce, Warszawa 2009
- Dąbek D., Zimmermann J.*, Decentralizacja poprzez samorząd terytorialny w ustawodawstwie i orzecznictwie pokonstytucyjnym, [w:] *P. Sarnecki* (red.), Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka, Warszawa 2005
- Dąbrowa J.*, Odpowiedzialność deliktowa osoby prawnej za winę własną i cudzą SC 1970, t. 16
- Defecińska-Tomczak K., Kmieciak Z.*, Dylematy typologii prawnych form działania administracji publicznej, [w:] *L. Zacharko, A. Matan, G. Łaszczycza* (red.), Ewolucja prawnych form administracji publicznej. Księga jubileuszowa z okazji 60. rocznicy urodzin Profesora Ernesta Knosali, Warszawa 2008
- Dembczyńska J., Pietrasz P.*, Gmina jako podmiot uprawniony do wniesienia skargi do sądu administracyjnego na decyzję wydaną w postępowaniu podatkowym przez samorządowe kolegium odwoławcze, ST 2009, Nr 7–8.
- Demiński H.*, Osobowość publiczno-prawna samorządu w świetle metody dogmatycznej i socjologicznej, Wilno 1934
- Długosz D.*, Konieczna kohabitacja? Polski samorząd terytorialny w mechanizmie polityki publicznej, Analizy i Opinie 2007, Nr 69, Instytut Spraw Publicznych
- Dobosz P.*, Struktura organizacyjna jednostek samorządu terytorialnego – założenia konstytucyjne i ich realizacja, [w:] *P. Sarnecki* (red.), Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka, Warszawa 2005
- Doliwa A.*, Dychotomiczny charakter podmiotowości prawnej państwa (*imperium i dominium*), Studia Prawnicze 2002, Nr 3
- Doliwa A.*, Głosa do wyroku NSA z dnia 9.9.2010 r. (II OSK 1314/10), Administracja Publiczna. Studia krajowe i międzynarodowe 2011, Nr 1 (17)
- Doliwa A.*, Państwo a samorząd terytorialny. Relacje publiczno- i prywatnoprawne, Administracja Publiczna. Studia krajowe i międzynarodowe 2004, Nr 3
- Doliwa A.*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2010
- Doliwa A.*, Sposoby reprezentacji państwa w obrocie cywilnoprawnym, Studia Prawnicze 2002, Nr 4
- Doliwa A.*, Zobowiązania, Warszawa 2010
- Dolnicki B.*, Akty prawa miejscowego samorządu terytorialnego, ST 2004, Nr 5